

Миرونюк Р.В., д.ю.н., професор,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ, м. Дніпро
Лукашенко Т.О., студентка,
Навчально-науковий Юридичний інститут,
Національний авіаційний університет, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕЗУМПЦІЙ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Класифікація, що застосовується у теорії правових презумпцій, є способом пізнання досліджуваного правового явища і являє собою логічний процес віднесення презумпції до певного виду за відповідною підставою. Метою класифікації та розмежування презумпцій на види є їх деталізоване вивчення. Здійснивши чітку класифікацію презумпцій, ми можемо поглиблено дослідити їх важливу роль у правовому регулюванні, з'ясувати сутність та виробити методикау їх практичного застосування у праві.

На даний час, правова наука знає велику кількість класифікацій презумпцій проведених за різними критеріями, що дозволяє всебічно досліджувати та аналізувати наявні в українському праві презумпції.

Важливим теоретичним питанням, яке потребує нагального вирішення, є спір щодо розмежування презумпцій на матеріальні й процесуальні.

Така класифікація презумпцій, на перший погляд, здається простою: якщо презумпційна норма міститься у матеріально-правовому акті - це матеріальна презумпція, а якщо в процесуально-правовому - процесуальна. Однак, така класифікація виглядає надто спрощеною та не висвітлює самої природи того чи іншого виду презумпцій. Розмежовуючи презумпції за галузевою приналежністю, можна було б з легкістю стверджувати про існування земельних, фінансових, екологічних та інших презумпцій. Саме тому, напевне, знаходження тієї чи іншої презумпції в нормах матеріального, чи процесуального права не є критерієм віднесення презумпцій до того чи іншого виду. Пошук вірного критерію для розмежування презумпцій на матеріальні і процесуальні здійснювався різними вченими.

Можна навести ряд інших підстав, за якими розмежовуються матеріальні та процесуальні презумпції. Процесуальні презумпції як підстави, що виключають подання доказів для винесення судового рішення, чи вказують на суб'єкта процесу, на якого покладено тягар доказування.

А матеріальні - як підстави для встановлення передбачуваного факту,

що тягне за собою відповідні матеріальні наслідки, як результат з умовиводу про високий ступінь ймовірності його існування при певних обставинах.

Одним із прихильників розмежування презумпцій на матеріальні і процесуальні є О.Ф. Скакун. Критерієм цього розподілу було наступне: «якщо норма права містить правило, що є вирішенням справи по суті, то ця норма є матеріально-правовою, якщо ж вона передбачає порядок застосування норм матеріального права, те ця норма - процесуальна». Надалі, науковець практично не використовує терміни «матеріальні презумпції» і «процесуальні презумпції», а говорить про матеріальне й процесуальне значення презумпцій [1, с. 55-57].

Можливо, здійснюючи розмежування презумпцій на процесуальні і матеріальні варто виходити з підстав, що застосовуються при розмежуванні галузей права.

Матеріальною галуззю права є сам робочий механізм правового регулювання. До неї відносять норми права, які є «первинним регулятором» суспільних відносин, що безпосередньо надають особам суб'єктивні права і юридичні обов'язки що містять підстави вирішення справи по суті [1, с. 106]. Норми матеріальних галузей права покликані відображати основи правовідносин, вони містять права й обов'язки їх учасників, встановлюють правовий режим вчинення певних дій або регулюють наслідки яких-небудь подій, тобто є основним регулятором суспільних відносин.

Норми процесуального права спрямовані на організацію примусового здійснення, приведення в життя норм матеріального права [2, с. 139]. Процесуальне право, покликане обслуговувати потреби реалізації норм матеріального права, є похідним від останнього і має по відношенню до нього завжди підлеглий, допоміжний характер.

Норми процесуальних галузей права покликані закріплювати процес реалізації й захисту прав та інтересів, передбачених нормами матеріальних галузей права. Таким чином, матеріальні й процесуальні норми різняться за функціями, які вони виконують у процесі правового регулювання.

Правові презумпції знаходять своє відображення у нормах матеріальних і процесуальних галузей права. Закріплюючись в нормах тієї або іншої галузі, правова презумпція виконує притаманні їй функції, тобто або сприяє встановленню певних правовідносин (як, наприклад, презумпція наявності права власності у власника майна, чи презумпція вини в цивільному праві), або впливає на процес вирішення спірних ситуацій (наприклад, презумпція необ'єктивності судді, слідчого, прокурора, секретаря судового засідання, перекладача, експерта або іншого фахівця, що підлягають відводу, в кримінально-процесуальному, цивільно-процесуальному та господарсько-процесуальному праві).

Здійснюючи класифікацію презумпції на матеріальні та процесуальні, можна визначитись з дефініцією даних понять.

Матеріальна презумпція – це високо-ймовірне припущення про наявність чи відсутність юридично значимого факту, що міститься в нормах матеріального права, що може стати наслідком виникнення матеріальних і пов'язаних з ними відповідних процесуальних правовідносин, що стає необхідним для з'ясування окремих обставин справи та тягне за собою настання юридично-значимих наслідків.

Практичне значення цього різновиду презумпцій полягає в тому, що з її з'ясуванням як підстави, мотиву, котрим керується законодавець, при введенні тієї чи іншої норми права, можна з'ясувати істинний зміст правової норми, її призначення, а звідси й забезпечити її правильне застосування.

Виходячи із взаємозв'язку матеріального й процесуального законодавства, презумпція, закріплена в нормі матеріального права, може мати одночасно й процесуальне значення. Однак існують і процесуальні (доказові) презумпції.

Процесуальна презумпція, на нашу думку, являє собою регламентоване процесуальним законом припущення про існування факту, що тягне виникнення, зміну або припинення процесуальних правовідносин.

У науці неоднозначно вирішується питання про залежність досліджуваного розподілу презумпцій на види від того, у якій нормі - матеріальній чи процесуальній вони закріплені.

На нашу думку, розглянута обставина має істотне значення, тому що процесуальні презумпції зафіксовані тільки в нормах процесуального права. Матеріальні презумпції за загальним правилом закріплені у положеннях матеріального закону і одночасно можуть бути виражені й у відповідних приписах процесуального закону.

Ми розглянули і проаналізували можливість класифікації правових презумпцій в аспекті їх поділу на матеріальні та процесуальні, з'ясували їх суть, критерії віднесення до того або іншого виду, що в подальшому дасть можливість досконало дослідити презумпції як інструментарій у розвитку матеріального та процесуального закону.

Література

1. Скакун О.Ф. Теория государства и права: учебник / О.Ф. Скакун. – Х.: Консум; Ун-т внутр. дел, 2001. –704 с.
2. Теория государства и права: учебник / под ред. проф. В.В. Лазарева. – М.: Право и Закон, 1996. – 424 с.